

รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม สำหรับชุมชน*

ENHANCING MODEL AND PROCESSES OF PARTICIPATORY DEMOCRACY FOR COMMUNITY

นัยนา สติยต์เสถียร**

ดร.ศรีวรรณ ยอดนิล***

ดร.สมหมาย แจ่มกระจ่าง ****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนารูปแบบและกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับชุมชน 2) เพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมให้กับชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยสังเคราะห์รูปแบบและกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมจากชุมชนซึ่งได้รับรางวัลชุมชนประชาธิปไตย ตัวอย่างในภาคตะวันออก 6 ชุมชน คือ ชุมชนนาพร้าว อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ชุมชนหนองพยอม ตำบลหนองบอนแดง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ชุมชนแพรกวิหารแก้ว อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา ชุมชนหนองเสม็ดแดง ตำบลคลองปูน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ชุมชนทรัพย์ประเมิน ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี และชุมชนห้วยบอน ตำบลไม้รูด อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด และนำรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมมาปฏิบัติในชุมชนท้ายบ้าน ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัย พบว่า

1. รูปแบบและกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับชุมชน มี 4 องค์ประกอบที่สำคัญ คือ 1) ผู้นำ มีคุณลักษณะ คือ มีคุณธรรม จริยธรรม มีภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตย มีวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหารงาน ให้ความสำคัญกับการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกชุมชน และการปฏิบัติอย่างจริงจัง 2) การวางแผนชุมชน คือ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์สภาพชุมชน การจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม 3) องค์กรเครือข่าย คือ การรวมกลุ่มที่เอื้อต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ องค์กรเครือข่ายด้านการเงิน องค์กรเครือข่ายด้านสังคม องค์กรเครือข่าย ด้านสวัสดิการ องค์กรเครือข่ายด้านเศรษฐกิจพอเพียง 4) ประเพณี คือ การสืบสานประเพณีในชุมชน ได้แก่ ประเพณีทั่วไปและประเพณีเฉพาะถิ่น โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

2. กระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับชุมชน ประกอบด้วย 1) การประสานงาน เป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วม โดยมีการประสานงานแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่อง หลักประชาธิปไตย ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม 3) การวางแผนชุมชน เป็นกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม ได้แก่ การศึกษาชุมชน การประเมินสภาพชุมชน และการจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม 4) การปฏิบัติตามแผน ดำเนินกิจกรรมที่ได้กำหนดไว้ในแผนชุมชน และ 5) การประเมินผลกระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

Abstract

This research aimed to 1) develop a model and process of participatory democracy for community, and 2) to enhance participatory democracy to the Municipality of Bang Phra community, Sriracha, Chonburi, by Synthesising a model and process of participatory democracy based on the experiences of six awarded for democratic practice communities in the Eastern Thailand, namely Na Praom Chonburi province, Nong Phayom Chonburi province, Pragvihan Khaew Chachoengsao province, Nongsametdaeng Rayong province, Subpramern Chanthaburi province and Hangbon Trat province and implemented the model and process of participatory democracy to the Thai Ban community, Bang Phra Sub-District, Sriracha District, Chonburi province.

The research findings showed the followings.

1. The model and process of participatory democracy in the studied communities required four key factors: 1) characteristics of leaders including a moral, ethical and democratic leadership style, a vision and strategy for the administration of the community, a focus on communication, both within and outside the community, and determined; 2) community planning, which covered community study, analyzing community context, and participation planning; 3) groups networking to promote the participation of citizens, including financial networks, social networks, social services networks, and sufficiency economy networks; 4) traditions which maintained the traditions of communities, including both mainstream traditions and local traditions, by promoting the participation of citizens in community .

2. The process of enhancing participatory democracy for a community included the followings. 1) coordination to promote participation, both formal and informal. 2) knowledge sharing about the principles of democracy, participatory democracy, and the model and process for enhancing participatory democracy. 3) community planning as a process to promote participation, which included community study, community assessment, and participatory planning. 4) deployment of action plan, or the implementation of the community plan. 5) evaluation of the process of participatory democracy.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยในปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากการเมืองการปกครองไทยในอดีต หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองแต่เพียงรูปแบบให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยระดับชาติ โดยไม่เชื่อมโยงกับประชาธิปไตยชุมชน ระบบราชการที่รวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางโดยไม่เข้าใจความสำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชน

ท้องถิ่น การขาดข้อมูลความรู้และขาดการใช้เหตุผลนำไปสู่การเมืองที่ด้อยพัฒนา และนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง (ประเวศ วะสี , 2550, หน้า 10) จากปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการเมืองการปกครองของไทย ปัจจุบันพบว่า สภาพปัญหาของประชาธิปไตยแบบตัวแทนหรือประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งเป็นการผูกขาดอำนาจทางการเมืองโดยพรรคการเมืองเสียงข้างมาก การที่ผู้แทนไม่ทำหน้าที่ตอบสนองต่อเจตนารมณ์ของประชาชนแต่มุ่งตอบสนองต่อผลประโยชน์ของกลุ่มทุน

หรือกลุ่มผู้ให้การสนับสนุนพรรคการเมืองเป็นปัญหาที่ปรากฏให้เห็นในประเทศประชาธิปไตยแทบทุกแห่ง และประเทศที่เป็นประชาธิปไตยจำนวนไม่น้อย ที่ระบบการเมืองแบบตัวแทนมีจุดบกพร่องเกิดจากประชาธิปไตยแบบตัวแทน สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยและภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทยมาเป็นระยะเวลา 84 ปี พบว่า ระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยยังเกิดการรัฐประหาร ปัญหาดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องมาจากการทุจริตคอร์รัปชันของนักการเมืองและการขาดการเรียนรู้ในเรื่องประชาธิปไตยของคนไทย สอดคล้องกับพระราชบัญญัติภาษาอังกฤษของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานมายังคณะกรรมการจัดระเบียบของกมนตรี เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2470 พระองค์ได้ทรงกล่าวถึงประชาธิปไตยในประเทศไทย Democracy in Siam (แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2545, หน้า 266) ไว้ว่า “ การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะเป็นผลสำเร็จได้ยากในประเทศสยามสืบเนื่องจากอำนาจเงินและประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่สามารถคิดด้วยเหตุและผล หากประเทศไทยจะปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยต้องมีการเรียนรู้และให้การศึกษาแก่ประชาชน การทดลองปฏิบัติต้องพยายามให้การศึกษาแก่ประชาชนให้รู้จักผลประโยชน์อันแท้จริง

แนวทางการปกครองแบบประชาธิปไตยในปัจจุบัน การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญเป็นประเด็นหลักใน การพัฒนาประเทศ การมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมแก้ปัญหาในสังคมเป็นเรื่องที่ประชาชนต้องเรียนรู้และปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นรูปแบบที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ประชาธิปไตยจากการปฏิบัติจริงจนทำให้เกิดวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมทางการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการที่ว่าบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน การแสดงบทบาทที่

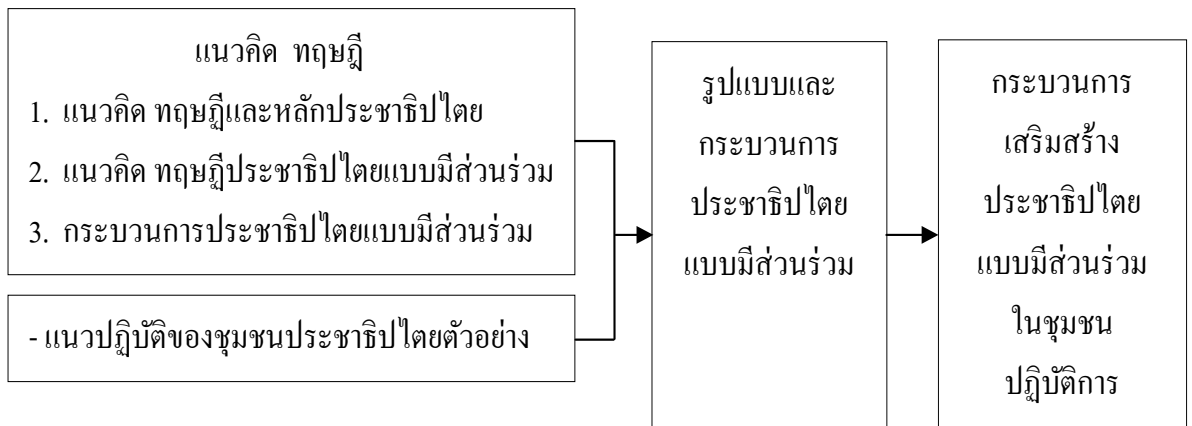
เข้มแข็ง ในฐานะพลเมือง แนวคิด ความเชื่อและความสัมพันธ์แบบเดิม การพึ่งตนเองแทนการช่วยเหลือพึ่งพาจากรัฐ องค์กรชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชน เพื่อช่วยเหลือตัวเองในการทำกิจกรรมในเชิงพัฒนากลุ่มอาชีพของคนในชุมชนที่ตระหนักถึงปัญหาปากท้องของตนเอง โดยมีหลักการของประชาธิปไตยมาใช้ในวิถีชุมชน มีการรวมกลุ่มเพื่อการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือกันเองที่ทุกคนร่วมกันคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมกันรับประโยชน์และร่วมกันตรวจสอบ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของประชาชน (เฉลิมศักดิ์ บุญนำ, 2553, หน้า 104)

เพื่อเป็นแบบอย่างในการส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมแก่ชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี โดยคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จึงจัดให้มีการคัดเลือกชุมชนหรือหมู่บ้านประชาธิปไตยตัวอย่างที่มีการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างเป็นกระบวนการและมีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน พบว่า มีชุมชนและหมู่บ้านในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหลายแห่งได้รับการคัดเลือกให้ได้รับรางวัลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการศึกษารูปแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ได้รับการคัดเลือกให้ได้รับรางวัลเพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสมสำหรับชุมชนหรือหมู่บ้านอื่นๆ ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปปฏิบัติได้และเห็นสมควรนำรูปแบบที่สังเคราะห์ได้ไปปฏิบัติในชุมชน เขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความพร้อมและมีศักยภาพที่จะพัฒนารูปแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมจากการสังเคราะห์ขึ้นได้ และผู้วิจัยพบว่า ชุมชนท้ายบ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี มีความเหมาะสมที่จะดำเนินการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ มีเอกลักษณ์ของชุมชน มีการบริหารชุมชนโดยคณะกรรมการชุมชน ซึ่งมาจากการเลือกตั้ง

ของสมาชิกชุมชน ทำหน้าที่เป็นผู้แทนให้แก่ประชาชน ในชุมชน แก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง มีการ จัดตั้งกลุ่ม ชมรม และสมาคม โดยการบริหารจัดการของ ชุมชนเอง ผลจากการปฏิบัติการเสริมสร้างประชาธิปไตย

แบบมีส่วนร่วมในชุมชนดังกล่าว จะเป็นองค์ความรู้ที่เป็น ประโยชน์และสามารถนำไปเผยแพร่แก่ชุมชนอื่น ๆ ใน เขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงในการเสริมสร้างประชาธิปไตย แบบมีส่วนร่วมต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบและกระบวนการ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับชุมชน
2. เพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ให้กับชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ความสำคัญของการวิจัย

1. ช่วยให้ประชาชนเกิดความเข้าใจกระบวนการ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม
2. เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมให้กับประชาชน
3. เป็นแนวทางในการพัฒนาประชาธิปไตยแบบ มีส่วนร่วมให้กับชุมชนต่างๆ ในประเทศไทย

ขอบเขตการวิจัย กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ ดังนี้

ตอนที่ 1 เลือกชุมชนประชาธิปไตยตัวอย่างของ จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงใต้แก่

1. ชุมชนนาพร้าว ตำบลสุรศักดิ์ อำเภอ ศรีราชา จังหวัดชลบุรี
2. ชุมชนหนองพยอม ตำบลหนองบอนแดง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี
3. ชุมชนแพรกวิหารแก้ว อำเภอเมือง ฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา
4. ชุมชนหนองเสม็ดแดง ตำบลคลองปูน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง
5. ชุมชนทรัพย์ประเมิน ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี
6. ชุมชนห้วยบอน ตำบลไม้รูด อำเภอ คลองใหญ่ จังหวัดตราด

ตอนที่ 2 การเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบ มีส่วนร่วมในชุมชนปฏิบัติการ เลือกชุมชนในเขต เทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ มีวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการบริหารชุมชนโดยคณะกรรมการ ชุมชนและมีความเหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมตามรูปแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ได้รูปแบบและกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับชุมชน อันเป็นการสนับสนุนให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ด้านการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยและเป็นการส่งเสริมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมให้กับชุมชน

2. เสริมสร้างกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมให้กับประชาชนและชุมชน ท้ายบ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี กระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมจะเป็นแบบอย่างในการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมให้กับชุมชนอื่น ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

ตอนที่ 1 การพัฒนารูปแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล

1. ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน แต่ละชุมชน จำนวนชุมชนละ 10 คน
2. ผู้นำกลุ่มหรือองค์กร แต่ละชุมชน จำนวน 10 คน
3. สมาชิกกลุ่มหรือองค์กร แต่ละชุมชน จำนวนชุมชนละ 10 คน
4. ประชาชนในแต่ละชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมชุมชน จำนวน 65 คน

วิธีการศึกษา

1. สืบหาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร บทความ ตำรา หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนประชาธิปไตย ตัวอย่าง จากเอกสารการสัมภาษณ์และการสังเกต เพื่อรวบรวมข้อมูลชุมชน

3. ศึกษาพัฒนา รูปแบบ กระบวนการและ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยการศึกษาด้วยการสังเกต และการสัมภาษณ์

4. สังเคราะห์รูปแบบและกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนารูปแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

5. สร้างรูปแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาให้ข้อคิดเห็น หลังจากนั้นผู้วิจัยสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล จัดทำรูปแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการและมีอุปกรณ์และเครื่องมือในการเก็บข้อมูล เช่น เครื่องเขียน กล้องถ่ายภาพ แบบบันทึกงานภาคสนาม (Field Note) เครื่องบันทึกเสียง แนวคำถามแบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก แบบสัมภาษณ์ (Interview) แบบการสังเกต

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้โทรศัพท์เพื่อนัดหมายวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลและเดินทางไปสัมภาษณ์ด้วยตนเองตามวันและเวลาที่กำหนด

2. ในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ร่วมกิจกรรม

ต่าง ๆ ของชุมชนและจดบันทึกข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์และสอบถามผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลบริบทชุมชน ดำเนินการพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยนำข้อมูลการพัฒนาประชาธิปไตยของชุมชน ยึดแนวคิดเชิงพื้นที่ รวมทั้งคำนึงถึงบริบทของชุมชนที่ศึกษา โดยในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์การศึกษาที่กำหนดไว้

2. การนำเสนอข้อมูล เป็นการพรรณนาข้อมูลที่ได้ระเบียบแล้วตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ โดย

ใช้วิธีการสรุปเนื้อหาและจัดทำรูปแบบและกระบวนการ เป็นแผนภาพ

เพื่อสร้างความเข้าใจและลดความสับสนของการลำดับเนื้อหา

3. การหาข้อสรุป นำข้อมูลที่ศึกษามาสังเคราะห์ จัดระเบียบหมวดหมู่ให้ชัดเจน เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ต้องการพัฒนารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับชุมชนสอดคล้องกับกรอบแนวคิดทฤษฎี

การตรวจสอบข้อมูล

เพื่อให้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงและน่าเชื่อถือสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ความเที่ยงตรงของข้อมูล ดังนี้

1. ตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลจากเอกสารราชการ และเอกสารข้อมูลชุมชน

2. ตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ การสอบถามข้อมูลซ้ำเพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อสรุป

3. ตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลโดยส่งข้อมูลย้อนกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลยืนยันว่าข้อสรุปนั้นมีความถูกต้องเป็นจริงและให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความครอบคลุม ความลึกซึ้ง ความอึดตัวของข้อมูล

ตอนที่ 2 การเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมให้กับชุมชนปฏิบัติการ

พื้นที่ปฏิบัติการ

เลือกชุมชนทำบ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลบางพระ อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นชุมชนปฏิบัติการ เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ มีเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีความเหมาะสมในการเสริมสร้างรูปแบบและกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหลักเป็นประชาชนในชุมชนทำบ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลบางพระ อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี ที่สมัครใจเข้าร่วมในเวทีการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ประธานชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน

สมาชิกสภาเทศบาล และประธานกองทุนหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 จำนวน 5 คน คณะกรรมการชุมชน ที่ปรึกษาชุมชนและสมาชิกกลุ่มองค์กรเครือข่าย จำนวน 12 คน ประชาชนในชุมชนทำบ้าน หมู่ที่ 1 จำนวน 30 คน

การเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

1. การประสานงานกับผู้นำชุมชนทำบ้าน เพื่อดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในชุมชนปฏิบัติการ

2. แจ้งวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการปฏิบัติการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

3. นำรูปแบบและกระบวนการที่สังเคราะห์ได้ไปปฏิบัติในชุมชน

สรุปผลการวิจัย

รูปแบบและกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. ผู้นำ มีคุณลักษณะ คือ 1) มีคุณธรรมจริยธรรมในการปฏิบัติงาน ตั้งใจมุ่งมั่น เข้มแข็ง เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม 2) มีภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตย ผู้นำเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติวางแผนพัฒนาชุมชน และมีส่วนร่วมในการบริหารชุมชน 3) มีวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหารงาน มีความคิดริเริ่มในการทำงานอยู่เสมอมีการทำงานเชิงรุก 4) การสื่อสาร เป็นการสื่อสารอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน 5) ปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยเป็นแบบอย่างที่ดีในการเสียสละเพื่อส่วนรวม ผู้นำจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับชุมชน

2. การวางแผนชุมชน ได้แก่ 1) การศึกษาชุมชน เพื่อให้เข้าใจสภาพชุมชน 2) การวิเคราะห์สภาพชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาความต้องการให้ทราบข้อมูลที่แท้จริง เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้อง 3) การจัดทำแผนชุมชน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการนำเสนอวิธีการแก้ไขปัญหา การเสนอโครงการ/กิจกรรมเพื่อจัดทำแผนชุมชน

3. องค์กรเครือข่าย ประกอบด้วย 1) องค์กรเครือข่ายด้านการเงิน มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ สร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน 2) องค์กรเครือข่ายด้านสังคม เป็นพัฒนาการของการรวมตัวกันของประชาชนในชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน 3) องค์กรเครือข่ายด้านสวัสดิการ เป็นการสร้างหลักประกันในการดำรงชีวิต เพื่อให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีความสุข มีความมั่นคงในชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย องค์กรเครือข่ายด้านเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการรวมกลุ่มที่เอื้อต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน

4. ประเพณี ประกอบด้วย ประเพณีทั่วไป เป็นประเพณีร่วมที่ประชาชนถือปฏิบัติ เป็นวิถีทางที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และประเพณีเฉพาะถิ่น เป็นประเพณีที่มีเฉพาะถิ่นนั้น ๆ เป็นอัตลักษณ์ และศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในชุมชนให้เกิดความรักสามัคคี ผูกพันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันมีลักษณะเป็นพิธีกรรม กิจกรรมที่ชุมชนท้องถิ่นแต่ละพื้นที่ดำเนินการสืบต่อกันมายาวนาน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้กระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จ

กระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับชุมชนทாயบ้าน

1. การประสานงาน เป็นวิธีการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้นำ องค์กรเครือข่ายและประชาชน เพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยวิธีการสื่อสารมีหลายวิธีการทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับหลักประชาธิปไตย ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม รูปแบบและกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับชุมชน ตามองค์ประกอบ ผู้นำ การวางแผนชุมชน องค์กรเครือข่าย และวัฒนธรรมประเพณี

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้นำชุมชน ประชาธิปไตยตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ

3. การจัดทำแผนชุมชน ได้แก่ การเสริมสร้างให้ชุมชนได้มีการศึกษาชุมชนของตนเองอย่างรอบด้าน สามารถวิเคราะห์สภาพแวดล้อมชุมชน จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค และมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

4. การนำแผนชุมชนไปปฏิบัติ ดำเนินโครงการ/กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ผู้นำและประชาชนประชุมร่วมกันในการวางแผนการดำเนินโครงการ/กิจกรรม การกำหนดเป้าหมายในการปฏิบัติงาน การบริหารจัดการโครงการต่าง ๆ การแบ่งงานให้ฝ่ายต่าง ๆ ในชุมชนได้รับผิดชอบเพื่อให้กิจกรรมต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

5. การประเมินผลกระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

5.1 การประเมินผลการประสานงาน เป็นการประสานงานที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำชุมชนเป็นผู้ดำเนินการประสานงาน ทำให้สมาชิกมีช่องทางรับทราบข้อมูลข่าวสารที่หลากหลายช่องทางและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น

5.2 การประเมินผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมจากการสังเกต การบันทึก และการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้เข้าร่วมมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับ หลักประชาธิปไตย ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และรูปแบบและกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และได้รับความรู้จากวิทยากรของชุมชน ประชาธิปไตยตัวอย่าง ทำให้เข้าใจถึงวิถีปฏิบัติที่ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน

5.3 การประเมินผลการจัดทำแผนชุมชน จากการสังเกต การบันทึก และการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้นำชุมชนทாயบ้าน คณะกรรมการชุมชน องค์กรเครือข่าย และประชาชน ให้ความสำคัญในการศึกษาชุมชน เก็บข้อมูล กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ชุมชน ร่วมคิดและจัดทำโครงการ/กิจกรรม เพื่อบรรลุลงแผนพัฒนาชุมชน

5.4 การประเมินผลการปฏิบัติตามแผนชุมชน พบว่า ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ/

กิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ 1) โครงการปรับภูมิทัศน์ชุมชน ผลของกิจกรรมทำให้ประชาชนในชุมชนตระหนักถึงความรับผิดชอบในการดูแลสิ่งแวดล้อมสาธารณะประโยชน์ของชุมชน 2) โครงการประเพณีก่อพระเจดีย์ทราย ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการเฉพาะกลุ่มที่เป็นคณะกรรมการชุมชนและเครือข่ายชุมชน ประชาชนในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนเท่านั้น ส่วนใหญ่จะไปชมงานและชมพระเจดีย์ทรายที่ได้รับการตกแต่งอย่างสวยงาม 3) โครงการประเพณีแห่พญายมสงกรานต์บางพระ ประชาชนในชุมชนทำบ้านมีส่วนร่วมเสนอความคิดในการจัดกิจกรรม ร่วมดำเนินการ ชุมชนได้รับประโยชน์จากการจัดงานประเพณีแห่พญายม ประชาชนพึงพอใจกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีแห่พญายม 4) ประเพณีตักบาตรเทโวโลหะนะ ประชาชนทุกครัวเรือนมีส่วนร่วมในประเพณีจำนวนมาก เนื่องจากเป็นประเพณีที่ประชาชนให้ความสำคัญ และที่ปฏิบัติมาอย่างยาวนาน 5) โครงการส่งเสริมอาชีพชุมชน ประชาชนให้ความสนใจเข้าร่วมอบรม เนื่องจากเป็นโครงการที่ทำให้ประชาชนมีอาชีพเสริม เป็นการส่งเสริมอาชีพประชาชนจึงมีความพึงพอใจ และเต็มใจเข้าร่วมโครงการ

อภิปรายผล

รูปแบบและกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม พบว่า

1. ผู้นำ มีคุณลักษณะ คือ 1) คุณธรรมจริยธรรม ในการปฏิบัติงาน ตั้งใจมุ่งมั่น เข้มแข็ง เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนร่วม 2) มีภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตย 3) มีวิสัยทัศน์ และกลยุทธ์ในการบริหารงาน มีความคิดริเริ่มในการทำงานอยู่เสมอมีการทำงานเชิงรุก 4) การสื่อสาร ในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นอย่างทั่วถึง 5) ปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยเป็นแบบอย่างที่ดีในการเสียสละเพื่อส่วนรวม ผู้นำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับชุมชน สอดคล้องกับ ประเวศ วะสี (2550, หน้า 8) กล่าวว่า ผู้นำตามธรรมชาติจะมีลักษณะ 5 ประการ คือ เป็นผู้อุทิศตัวเพื่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์สุจริต มี

สติปัญญาสูง มีความสามารถในการติดต่อสื่อสาร เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป สอดคล้องกับ Terrell (2007) ศึกษาความร่วมมือของชุมชนในเมืองเบอร์มิงแฮม มลรัฐอาลาบามา สหรัฐอเมริกา ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และช่วยการรักษาไว้ซึ่งประชาธิปไตยของชุมชน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

2. การวางแผนชุมชน ประกอบด้วย การศึกษาชุมชน การประเมินชุมชน และการวางแผนชุมชน สอดคล้องกับ สมหมาย แจ่มกระจ่าง และคณะ (2551) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน : กรณีศึกษาการจัดทำแผนชุมชนเทศบาลตำบลบางพระ พบว่า 1) ชุมชนมีปัญหาความต้องการด้านโครงสร้างชุมชนและด้านสังคมเพิ่มขึ้น 2) ประชาชนมีส่วนร่วมและมีความสามารถในการจัดทำแผนชุมชนได้สอดคล้องกับความต้องการ และมีแนวทางการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ 3) ประชาชนได้เรียนรู้ มีทักษะ และประสบการณ์ในการร่วมกันจัดทำแผนชุมชน และสอดคล้องกับประเวศ วะสี (2555, หน้า 16-19) กล่าวว่า การสำรวจข้อมูลชุมชนเป็นฐานของความจริงที่ทำให้เกิดพลังทางปัญญาในการทำแผนชุมชนซึ่งเป็นแผนพัฒนาอย่างบูรณาการทุกด้านเชื่อมโยงกัน เพื่อนำเสนอสภาประชาชน หรือสภาชุมชน สภาประชาชน โดยมีการประชุมของคนทั้งหมู่บ้าน เป็นประชาธิปไตยทางตรง สภาประชาชนวิพากษ์วิจารณ์จัดทำแผนแล้วรับรองแผนชุมชนมีการขับเคลื่อนการพัฒนาตามแผนชุมชน สอดคล้องกับ Grybovyeh (2008) ได้เปรียบเทียบและศึกษาความแตกต่างในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนการท่องเที่ยวภายในกรอบการศึกษาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ในการวางแผนการท่องเที่ยวในรัฐไอโอวา รัฐโอเรกอน และบริติชโคลัมเบีย ผลการศึกษาสรุปได้ว่า การวางแผนชุมชนจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้นำชุมชน การให้ความร่วมมือจากสมาชิก การร่วมตัดสินใจใช้การสื่อสาร การพูดจาและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความมั่นใจในการวางแผน กระบวนการที่ได้รับการสนับสนุนจากชุมชน เครือข่าย แสดงให้เห็นว่าการ

วางแผนประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเป็นการสื่อสารที่มีคุณค่าสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง

3. องค์กรเครือข่าย ประกอบด้วย 1) องค์กรเครือข่ายด้านการเงิน เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ สร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน ทำให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น 2) องค์กรเครือข่ายด้านสังคม เป็นพัฒนาการของการรวมกลุ่มในสังคมเพื่อสานต่อความสัมพันธ์และการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อให้กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่เป้าหมายของกลุ่ม 3) องค์กรเครือข่ายด้านสวัสดิการ เป็นการสร้างหลักประกันในการดำรงชีวิต เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข มีความมั่นคงในชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย 4) องค์กรเครือข่ายด้านเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับ ประเวศ วะสี (2554, หน้า 3) กล่าวว่า การมีกลุ่มเครือข่ายจะเป็นพลังแห่งความสุขและความสำเร็จของคนส่วนใหญ่อยู่ในโครงสร้างหน่วยงาน ทำให้อึดอัด ทุกคนหาทางออกได้ด้วยปัญญาและจิตสำนึกของตัวเอง แล้วรวมตัวกันร่วมคิด ร่วมทำ เป็นกลุ่มและเครือข่าย ทำให้พบความสุข และความสร้างสรรค์ต่อสังคม

4. ประเพณี ประกอบด้วย

4.1 ประเพณีทั่วไป เป็นประเพณีร่วมที่ถือปฏิบัติของประชาชนคนไทยเพื่ออนุรักษ์และสืบสานประเพณีเหล่านี้ให้คงอยู่เป็นกิจกรรมร่วมของประชาชนในทุกพื้นที่ของสังคมไทย เป็นกลไกทางที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน สอดคล้องกับ Ho (1983, p. 32) ให้ความเห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาควรเน้นคุณค่าของการวางแผนระดับท้องถิ่น การใช้เทคโนโลยีและทรัพยากรที่จะหาได้ในท้องถิ่น การฝึกอบรมที่เน้นการให้ประชาชนสามารถดำเนินการพัฒนาด้วยตนเองได้ การแก้ไขปัญหาความต้องการพื้นฐาน โดยสมาชิกของชุมชน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามแบบประเพณีดั้งเดิม การใช้วัฒนธรรมและการสื่อสารที่สอดคล้องกับการพัฒนา

4.2 ประเพณีเฉพาะถิ่น เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในชุมชน เป็นองค์ประกอบหนึ่งของทุนทางสังคมที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ เนื่องด้วยประเทศไทยมีความโดดเด่นและหลากหลายสามารถนำประเพณีเฉพาะถิ่นมาพัฒนาและใช้ประโยชน์ต่อยอดเรื่องระบบคุณค่า ค่านิยม ความเชื่อ จารีต ประเพณีที่ดั้งเดิม สอดคล้องกับ ประเวศ วะสี (2550, หน้า 9) กล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชนมีทุกสิ่งทุกอย่างที่จำเป็นต่อวิถีชีวิต เช่น การทำมาหากิน การดูแลรักษาสัตว์เลี้ยง ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมชุมชนทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

การเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับชุมชน

กระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับชุมชนท้ายบ้าน ประกอบด้วย 5 กระบวนการ และมีวิธีการปฏิบัติ ดังนี้

1. การประสานงาน ดำเนินการโดยการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้นำ องค์กรเครือข่ายและประชาชน เพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมแต่ละกิจกรรมในชุมชนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือ และประสานใจของประชาชนในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปอย่างราบรื่นและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ สอดคล้องกับ Creighton (2005) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด คือ เป็นการสื่อสารสองทางทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมและสอดคล้องกับ Deetz (1999) กล่าวถึงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการทางประชาธิปไตย ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนอุดมการณ์ การปรึกษาหารือร่วมกัน การสร้างความเข้าใจและการแสวงหาทางออกร่วมกัน

2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องหลักประชาธิปไตย ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตย

แบบมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมช่วยเตรียมชุมชนให้มีความพร้อมในการพัฒนาตนเองให้สามารถดำเนินกิจกรรมการพัฒนา กิจกรรมกลุ่ม ฝึกฝนทักษะในการปกครองตนเอง ช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ฝึกฝนความเป็นประชาธิปไตย การเสียสละ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการอยู่ร่วมกัน ทำให้เกิดองค์ความรู้และประสบการณ์ใหม่ที่จะนำมาต่อยอดและปฏิบัติงานในชุมชน สอดคล้องกับ ทวีศักดิ์ นพเกษร (2545 , หน้า 16-17) กล่าวว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยนำประสบการณ์ของสมาชิกมาแลกเปลี่ยนเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ ร่วมมือกันค้นหาปัญหาที่แท้จริง แสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่ดีและเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงซึ่งประกอบด้วย การเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน การแสวงหาความรู้ ข้อมูล ทักษะที่เกี่ยวข้องเพื่อการแก้ไขปัญหา การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ การสนับสนุนให้กลุ่มมีการเรียนรู้ร่วมกัน เสริมแรงและให้กำลังใจกัน ร่วมรับประโยชน์ ร่วมรับผิดชอบ

3. การวางแผนชุมชน ได้แก่ การวางแผนชุมชน เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน การวางแผนชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมที่สำคัญมุ่งเน้นให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน สอดคล้องกับ Grybovyeh (2008) ได้เปรียบเทียบและศึกษาความแตกต่างในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนการท่องเที่ยวภายในกรอบการศึกษาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนการท่องเที่ยวในรัฐโอไอโอวารัฐโอเรกอน และบริติชโคลัมเบีย ผลการศึกษาสรุปได้ว่าการวางแผนชุมชนจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้นำชุมชน การให้ความร่วมมือจากสมาชิก การร่วมตัดสินใจใช้การสื่อสาร การพูดจาและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความมั่นใจในการวางแผน กระบวนการที่ได้รับการสนับสนุนจากชุมชน เครือข่าย แสดงให้เห็นว่าการวางแผนประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเป็นการสื่อสารที่มีคุณค่าสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง โดยต้อง

เน้นการออกแบบกระบวนการที่จะช่วยเปลี่ยนจุดสนใจจากผลลัพธ์ไปสู่ความสนใจของเนื้อหา กระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนชุมชนที่มีพื้นฐานอยู่กับการวางแผนและการตัดสินใจที่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่สามารถเป็นไปได้จริง

4. การนำแผนชุมชนไปปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ โดยร่วมดำเนินโครงการ/ กิจกรรมที่อยู่ในแผนชุมชน มีการแบ่งหน้าที่ในการรับผิดชอบโครงการ/กิจกรรม เพื่อให้โครงการ/ กิจกรรมบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสบความสำเร็จ เป็นการดำเนินงานที่เป็นประโยชน์ มีคุณค่าต่อการพัฒนาชุมชน และการส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีให้กับประชาชน สอดคล้องกับ คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยมและคณะ (2545, หน้า 22-24) มีวิธีการแบ่งระดับการมีส่วนร่วมจากระดับต่ำสุดไปหาระดับสูงสุด โดยระดับการร่วมปฏิบัติเป็นระดับขั้นที่ 5 สูงถัดไปจากระดับการวางแผนร่วมกัน คือ เป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการเป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

5. การประเมินผล การประเมินผลแบบมีส่วนร่วมเป็นการตรวจสอบโครงการ/กิจกรรม โดยให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วมและการร่วมมือของทุกฝ่ายในชุมชน รับฟังความคิดเห็นของประชาชน วิธีการประเมินเปิดกว้างสามารถใช้ได้ทั้งวิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) การประสานงาน 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) การวางแผนชุมชน 4) การนำแผนชุมชนไปปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในชุมชน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ประชาธิปไตยจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง สอดคล้องกับ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2541, หน้า 306-309) กล่าวว่า วิธีการประเมินเชิงธรรมชาติและมีส่วนร่วม ทำให้ผู้ประเมินมีแนวโน้มที่จะเข้าใจปัญหาและความต้องการที่แท้จริง เพราะเปิดโอกาสให้ผู้ประเมินเข้าไปมีส่วนร่วมกับโครงการอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาพอสมควร เป็นกระบวนการต้นรับการประเมินที่มุ่ง

ตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียในกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนยอมรับปรัชญาในด้านการคิดและความหลากหลายในการประเมินทางการศึกษาจึงทำให้เกิดการยอมรับในผลของการประเมิน สายฝน วิบูลรังสรรค์, รัตนะ บัวสนธิ์, อรุณี อ่อนสวัสดิ์ และสำราญ มีแจ้ง (2550, หน้า 37) กล่าวถึงการศึกษาเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนโดยใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่าการประเมินผลการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมปรากฏว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการประเมินส่วนใหญ่มีความพึงพอใจรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมที่นำไปใช้เนื่องจากทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักในการประเมินและทำให้พัฒนาการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาสูงขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการนำไปใช้

1. ควรนำรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมไปเผยแพร่เป็นแนวทางใน

การส่งเสริมการเรียนรู้ประชาธิปไตยให้กับประชาชนและชุมชนในภาคตะวันออกเฉียง

2. ควรกำหนดนโยบายด้านการเรียนรู้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมให้ทุกภาคส่วนได้เรียนรู้ประชาธิปไตยที่ถูกต้อง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษากระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับเยาวชน ประชาชน ชุมชน เพื่อเป็นกลไกส่งเสริมการเรียนรู้อย่างทั่วถึงทุกกลุ่ม

2. ควรวิจัยและพัฒนา การเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติจริง

3. ควรศึกษาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับชุมชนโดยนำเทคนิคและวิธีวิจัยแบบผสมผสานมาใช้จะทำให้การศึกษาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสำหรับชุมชนมีความสมบูรณ์และลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ. (2545). *แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540: ปัญหา อุปสรรคและทางออก*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- เฉลิมศักดิ์ บุญนำ . (2553). สภาองค์กรชุมชนขับเคลื่อนการเมืองภาคพลเมืองเพื่อชุมชนสมานฉันท์. ใน *การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 12 “คุณภาพสังคมกับคุณภาพประชาธิปไตยไทย”* (หน้า 103-128). กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า. ถวิลวดิ ทวีศักดิ์ นพเกษร. (2545). *วิกฤตเกษตรกรรม: วิกฤตสังคมไทย สูทางรอดในโลกใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 2). พิษณุโลก: สถาบันพัฒนาสี่แยกอินโดจีน.
- ประเวศ วะสี. (2552). *การเปลี่ยนแปลงประเทศไทย องค์การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้*. เข้าถึงได้จาก http://www.prawase.com/images/articles/bt-4150-07/090000_PW_GR176.pdf
- ประเวศ วะสี. (2554). *การปฏิบัติจิตสำนึก*. เข้าถึงได้จาก http://www.prawase.com/images/articles/bt-4150-07/110000_PW_GR180.pdf.
- ประเวศ วะสี. (2550). *ประชาธิปไตยชุมชน: รากฐานของการเมืองสมานฉันท์และการเมืองคุณธรรม*. เข้าถึงได้จาก <http://www.prawase.com/index.php/>

- ประเวศ วะสี. (2550). *การปฏิวัติประชาธิปไตยโดยคนทั้งมวล*. เข้าถึงได้จาก http://www.prawase.com/images/articles/bt-4150-07/070409_PW_GR147.pdf /
- แผนพัฒนาการเมืองสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวพระราชดำริของ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*. (2545). กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- สมหมาย แจ่มกระจ่าง และคณะ. (2552). *การมีส่วนร่วมของประชาชน : กรณีศึกษาการจัดทำแผนชุมชนเทศบาลตำบลบางพระ*. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สมหมาย แจ่มกระจ่าง. (2557). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) บูรณาการแผนชุมชนสู่การจัดทำ
แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2558-2560) เทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี*. ชลบุรี:
มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. (2541). *วิธีวิทยาการประเมินทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สายฝน วิบูลรังสรรค์ รัตนะ บัวสนธ์ อรุณี อ่อนสวัสดิ์ และสำราญ มีแจ้ง. (2550). *การพัฒนาการมีส่วนร่วมของ
ชุมชนในการจัดการศึกษาโดยใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม*. *วารสารวิจัยและวัดผลการศึกษา
มหาวิทยาลัยบูรพา*, 5(2), 32-48.
- Deetz, S. (1999). *Participatory democracy as a normative foundation for communication studies*. New York: Hampton.
- Grybovych, O. (2008). *Deliberative democratic practices in tourism planning: Towards a model of participatory community tourism planning*. Iowa.
- Habermas, Jurgen . (1973). *Legitimation crisis*. London: Heinemann.
- Ho, H. (1983). *Strategies and Measures to Secer People' Participation in Development at the Grassroots Level*. Professional paper of ICSW, Western Pacific Regional Conference.
- Terrell, T. M. (2007). *Community participation in Birmingham, Alabama: How leadership, social networks, framing and participatory democracy shape inner-city civic participation*. Tennessee.